

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2011:B8

Konsivering av takmålningar, Skogsta 3:9

Bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Antikvarisk medverkan

Skogsta 3:9
Dingtuna socken
Västmanlands län

Lisa Skanser

**Konsivering av takmålningar, Skogsta 3:9
- Bidrag till vård av kulturhistoriskt
värdefull bebyggelse**

Antikvarisk medverkan

Skogsta 3:9
Dingtuna socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM 100183

Lisa Skanser

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2011

Omslagsfoto: Vlm_kmvLS-892. Del av tak efter konserveringsåtgärder, hål efter blixtnedslag syns till höger i bilden.

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Lisa Skanser, Västmanlands läns museum.

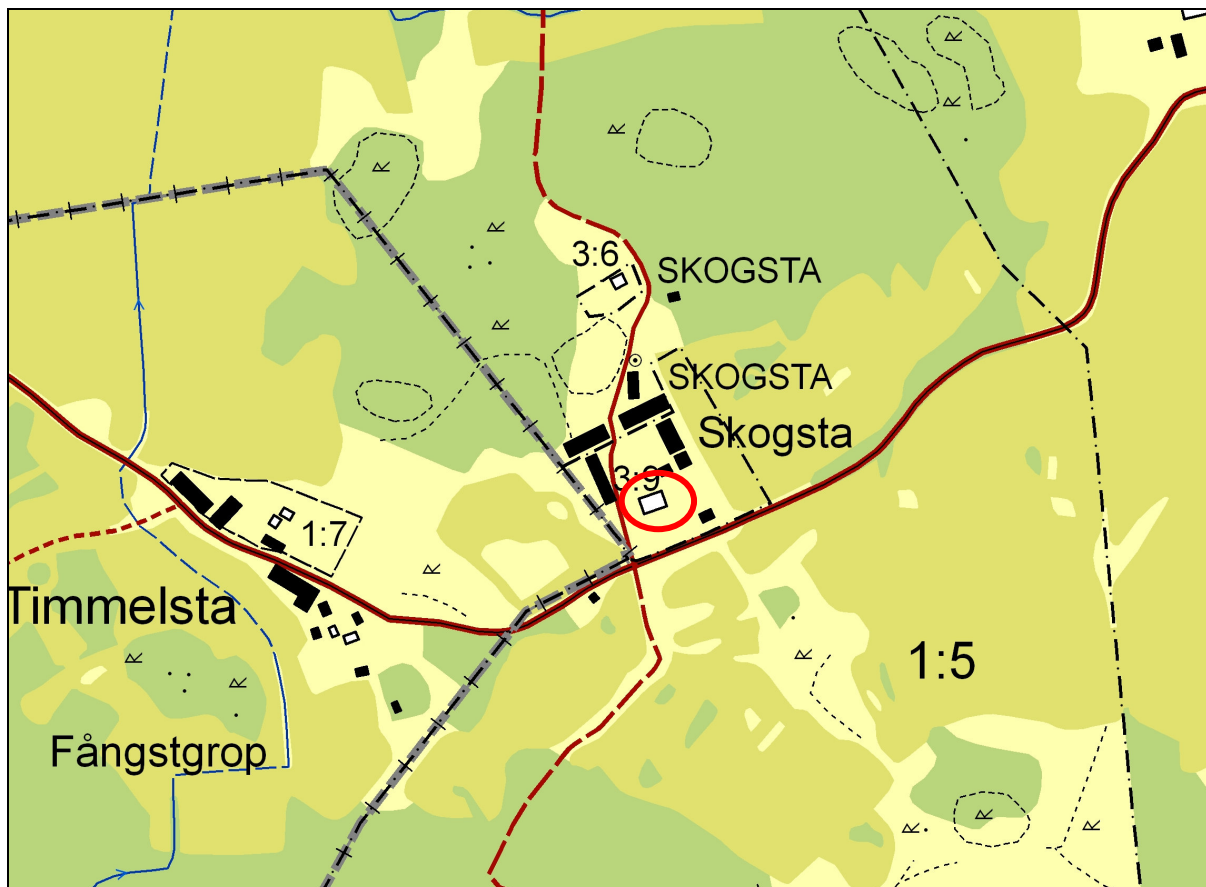
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-22-7

Inledning

Fastigheten Skogsta 3:9 är belägen sydväst om Västerås, ca tre km söder om Dingtuna samhälle. Bebyggelsen omfattas av åtta byggnader kring en gårdsplan; ett bostadshus, snickar- och vedbod, ladugård, magasin och visthusbod, jordkällare, pumphus samt f.d. stall och vagnslider. Gårdens byggnader är uppförda i en fyrkant vilket är relativt ovanligt. Boningshuset är upptaget som värdefull byggnad i Program för kulturminnesvård, Västeråsbygden¹. Fastigheten ligger inom riksintresseområde för kulturmiljövården, Timmelsta-Skogsta U21. Huvudbyggnaden är mycket värdefull ur arkitekturhistorisk synvinkel då den har en tidstypisk och utsmyckad fasadarkitektur som speglar ett ideal från 1800-talets andra hälft. Byggnaden är uppförd enligt mönsterförlagor som fick stor spridning över landet vid 1800-talets mitt. Interiört finns flera äldre tapeter samt pappspända tak med limfärgstryck i tidstypiska mönster. Länsstyrelsen har tidigare beviljat bidrag till olika renoveringar på bostadshuset samt renovering av pumphuset, stallet och vedboden.

Fastighetsägaren har sökt bidrag för renovering av interiöra takmålningar på övre våningen i bostadshuset. Bidraget söktes inom ramen för Länsstyrelsen i Västmanlands läns bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Länsstyrelsen beviljade bidrag på 46 000 kronor i beslut daterat 2010-10-26, dnr 434-10791-09 till konserveringsarbeten i stora salen då dessa åtgärder är ett led i att långsiktigt bevara de värdefulla takmålningarna i boningshuset. För antikvarisk medverkan svarade Västmanlands läns museum genom antikvarie Lisa Skanser som även sammanställt rapporten.

Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004, skala 1:6000. Den aktuella byggnaden är inringad.

¹ Västeråsbygden, ett program för kulturminnesvård. 1987. Sid 67.

Historik och beskrivning

Boningshuset uppfördes 1887 i en och en halv våning. En mindre källare finns under huset. Huset står på en naturstensgrund har en stomme av liggtimmer, fasaden är klädd med liggande och stående panel. På södra och norra fasaden finns verandor med lövsågade detaljer. Taket är ett sadeltak som är klätt med ståndfalsad plåt och försedd med fönsterförsedda frontespiser över verandorna. I tre rum på övervåningen finns äldre tapet samt pappspänt limfärgsmålade och schablontryckt tak. Under mitten av 1900-talet har en renovering skett. Under renoveringen inreddes ett kök på övervåningen då vedspis installerades, ytskikt täcktes av masonit och målades. I ett förråd i köket på övervåningen är äldre liggande pärlspont synlig. Undervåningens ytskikt har tagits bort eller täckts över och tapetserats på 1980-talet. Även ett kök i nedervåningen inreddes under 1980-talet.

Byggnadsvårdsåtgärder

Papptaket i stora salen, på övervåningen, var ytsmutsigt och spännpappen hade omfattande fuktskador. Längs taklisterna hade pappen spruckit på många ställen, sprickor fanns även på fler ställen i taket. Sprickbildningen härrör dels från sättningar och rörelser i huset dels från rörelser orsakade av ojämn temperatur. Fuktfläckarna var dels orsakade av tidigare takläckage, dels av ett läckage från ett trasigt expansionskärl, monterat på vinden ovanför rummet. I var sin ände av taket finns två mindre cirklrunda, svartbrända hål vilka är spår efter ett blixtnedslag. Taket har reparerats av tidigare fastighetsägare genom att pappen spikats fast med nubbs. Under sommaren 2010 sprack takpappen upp och delar lossade. Dessa delar trycktes fast av Lars Göran Olsson med teleskopiska stöttepelare.

I slutet av oktober 2010 påbörjades arbetet med att kontrollera statusen på innertaket, besiktning av revor och släpp längs takets kanter. Taket rengjordes och revor, hål och lossnade kanter lagades. En kontroll på hur reparationerna i taket reagerade på temperaturförändringar utfördes med positivt resultat. Arbetet fortsatte med nedtoning/retuschering av fuktfläckar enligt åtgärdsförslag framtaget av konservator Gabor Pasztor, Närke Konservatorn AB. Arbetet avslutades i slutet av november 2010. De svartbrända hålen efter blixtnedslaget har inte åtgärdats.

Bilder före och efter

Vlm_kmvLS-818. Innan konservering.
Pappen hålls på plats med stöttepelare.

Vlm_kmvLS-890. Takyta efter konservering.

För fler bilder se bilaga.

Konserveringsåtgärder

Se bilaga nedan, *Konserveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland*. Rapporten är skriven av konservator Gabor Pasztor, Närke Konservatorn AB.

Resultat

Målsättningen med projektet har varit att säkra spännpappen så att inte ytterligare deformationer eller sprickbildningar ska kunna uppstå. Pappen var i så dåligt skick att den, i ett värsta scenario, helt enkelt skulle ha ramlat ned. Syftet har inte varit att få målningarna att se ut som nya. De är av en sådan ålder att vissa skador och missfärgningar måste accepteras som en del av målningarna, och som en del av husets historia. Pappen har rengjorts, sprickor har lagats och de mest påtagliga fuktskadorna har retuscherats.

Konserveringen av stora salens takmålningar har skett enligt länsstyrelsens beslut och godkänns ur antikvarisk synvinkel.

Litteratur och källor

Byggnadsvårdsrådgivning Skogsta 3:9, Dingtuna socken, Västerås kommun. Utfört av Boel Melin 2009-05-07, dnr VLM 090051. Västmanlands läns museums arkiv.

Gabor Pasztor 2010. Skadeinventering och åtgärdsförslag beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland. Västmanlands läns museums arkiv.

Gabor Pasztor 2010. Konserveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland. Västmanlands läns museums arkiv.

Västeråsbygden, ett program för kulturminnesvård. 1987.

Bilaga

Närke Konservatorn AB. Konserveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland

Örebro 2010 11 19
Närke Konservatorn AB.
Madelaine Villanyi
Gabor Pasztor
Pl 6325
69293 Kumla
Telefon /Fax : 019 576 113
070 5576 113
Örebro Läns Museum:
Dir. 019 30 81 34
Väx. 019 30 81 00
nerikekonservatorn@hotmail.com

Till: Lars Göran Olsson
Skogsta gård
DINGTUNA
olsson.hemma@telia.com
(070-4059052)

Konserveringsrapport beträffande takmålning i stora salen i Skogsta gård, Skogsta 1:1, Västmanland

Förord:

På uppdrag av Lars Göran Olsson (070-4059052) utförde vi nedanstående åtgärder på stora salens takmålningar i enighet med åtgärdsförslag (*Åtgärdsförslag beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland, 2009 10 19*) i Skogsta gård under 2010 oktober-november. Takmålningarna som är utförda med limfärg på papper var starkt och ojämnt nedsmutsade, hade flera hål, revor samt omfattande vattenfläckar i taket.

Samråd: Åtgärderna utfördes i samråd med Lisa Skanser, Antikvarie, Västmanlands läns museum, (Karlskatan 2, 722 14 Västerås, Telefon: 021- 39 32 85, lisa.skanser@ltv.se)

Beskrivning:

Rummet mäter ca. 6,4 x 5,8 m och finns på övervåningen i den södra delen av byggnaden. Taket utgörs av spännd linneduk samt flera skikt av papper. Duken är fastspikad med mindre järnspikar, nubbar mot takets träbrädor, papperskikten är fastlimmade med animaliskt lim. Bemålningen tillkom under slutet av 1800-talet och består av geometriska och ornamentala mönster utförda med schabloner samt med frihandsmålade detaljer. De olika mönstren löper runt väggarna och delar taket i fyra fält. Dekorationsmålningen utfördes med limfärg i olika kulörer målat på en ljus, pärlgrå, vit grundering.

Tidigare åtgärder:

Takets lossnade kanter monterades upp längst östra väggen med 10-15 stycken järnspikar med ca 1 cm diameter spikhuvud.

Spikarna sattes längst mörka konturerna och håll fast taket tills idag, bara 5-6 st. av dom som har ”släppt” pappret med 1 cm hål som resultat. (Eftersom spikarna stör inte och bevisligen uppfyllde sin funktion drogs dom inte ut.)

Takets papper har lossnat under våren-hösten 2010 vid sud-västra hörnet. Dessa del av takpappret trycktes fast av Lars Göran Olsson med teleskopiska stöttepelare som förseddes

med ca. 30 x 30 cm stora frigolit skivor som trycktes mot målningarna. Dessa pelare bibehölls tills nuvarande entreprenaden.

Skadeinventering:

Bemålningen är starkt och ojämnt nedsmutsat av damm och sot.

Det finns hål, revor andra mekaniskt tillfogade skador över pappersytorna. Spänn pappret har lossat från duken längs östra, södra och västra väggarna på en sammanlagd längd av ca. 8-10 m.

Det finns synliga vattenfläckar i norra hälften av rummet. Vattenläckage på taket samt ett fel på ett expansionskärl har orsakat flera vattenskador i rummet. Vatten har löst upp vattenlösliga ämnen i murverk och papp och lämnat ojämna fläckar på takmålningen.

Flagnande färgskikt framförallt i vattenfläckarna.

Längst östra och västra väggarna finns två ca. 5-8 cm diameter förkolnad hål efter blixtnedslag.

Åtgärder:

Konservering av flagnande färgskikt:

Flagnande färg på södra sidan på taklist konserverades med Medium for Konsolidering (Lascaux).

Efter att ha mättat med alifatnafta penslades konserveringsmedel på flagorna, varvid kapillärkraften sög upp vätskan och transporterade denna till flagornas undersida.

Uppmontering av lossnade tapetkanter:

De lossade tapetkanterna monterades upp mot taket med hjälp av rostfria metall ”häft” klamrar genom ca. 1-2 cm breda tjockare japanpapper remsor. Papperremorna fördelar spikarnas tryck mot pappertaket (liknande sätt som textilbeklädnadens textilremsor på en stols tapetsering). Dessa remsor kan i framtiden underlätta häftklamrarnas eventuella avlägsnande. (Reversibilitet)

Dessa uppmonterade kanter limmades över (med metylcellulos lösning (ca. 1 : 60; metylan : vatten) med ca. 5 cm bred tunnare japanpapperremsor, som täckte spikarna, det tjockare japanpappret, samt överbyggade sprickan som bildades mellan väggen och takpapprets kanter (Takpappret lossnat på ca 8-10 meters längd, och vid dessa ytor har pappret krympt ihop under torrare vinterperioder.)

Rengöring:

Ytsmuts avlägsnades med Wishab/Akapad suddgummi svampar.

Suddgummi rester avlägsnades från taket med en långhårig, mjuk pensel.

Lagning av revor, komplettering av hål:

Saknade tapetbitar kompletterades, liknande sätt som revor på taket med japanpapper (Tengujo) som limmades fast med metylcellulosa lösning (ca. 1 : 60; metylan : vatten).

Komplettering av saknat färgskikt, retuschering av vattenfläckar:

Saknat och missfärgat färgskikt kompletterades, retuscherades med torrpigment löst i Paraloid B 72 lösning i Aceton. (Paraloid B72 : Aceton ; ca.1: 80) Vid användning av Paraloid retuscher bildas inte nyare vattenfläckar (som t.ex. vid limfärg). De nyare påmålningarna och retuschererna kan lätt avlägsnas med aceton vid behov (reversibilitet).

Vattenfläckarna vid schablonmålade dekorationer har retuscherades med torrpastellkritor.

Omfattning:

Flagnande färg fanns mindre än 1% av ytorna.

Ca. 10-15 procent av ytorna bildades vattenfläckar.

Hela taket rengjordes, ca. 10-12 löpmeter japanpapperremсор limmades fast.

Kommentar / Reversibilitet:

Lim styrkan som användes vid revor, hål och längst lossnade kanterna ställdes in så att det skulle vara relativt enkelt att ta bort i framtiden.

Metylcellulosa lagningarna kan lösas upp med hjälp av lätt fuktning av de aktuella ytorna.

Häftklamrarna kan dras ut med hjälp av en griptång.

Retuschererna utfördes med torrpastellkritor och med torrpigment med Paraloid B 72 som bindemedel istället av den traditionella Shellack/ linoljefärg isolering och limfärg retuschererna.

Vi tror att våra retuscher påverkar mindre papprets och färgskiktens struktur vid vattenskadorna. Shellacken och framförallt linoljefärgen oxiderar, gulnar och blir mycket svår att avlägsna från pappret i framtiden.

Retuschererna kan lokaliseras med hjälp av UV ljus. Dom kan avlägsnas med hjälp av aceton som penslas på det retuscherade ytorna. Aceton bildar inte vattenfläckar vid rengöringen.

Torripastellkrita retuschererna kan suddas bort med hjälp av suddgummi Wischab/Akapad eller likvärdig.

Skötselråd:

Taket behöver ingen underhållsmässig rengöring.

Ansamlat damm, spindelväv kan eventuellt avlägsnas med hjälp av en mjuk borste eller dammvippa.

Redovisning av produkt och materialval:

Konservering:

Medium für Konsolidierung, Lascaux Coloursand Restauro, Barbara Diethelms AG,
www.lascaux.ch.

Komplettering av saknande tapetbitar, lagning av hål och revor:

Metylan (metylcellulosa)
Japanpapper "Tengujo", inköpt från Målarlisa, Stockholm.
Häftklamrar

Rengöring:

Till rengöring och avlägsnande av överflödigt konserveringsmedel används acetone (Balrach-Gripen, Stockholm; Alford & Cronholm Grosshandel AB, Box 11043, 161 11 Bromma).
Wishab latex suddgummi, Akapad

Retuschering:

Torripigment Balrach-Gripen, Stockholm; Alford & Cronholm Grosshandel AB, Box 11043, 161 11 Bromma.
Paraloid B 72, Kremer-Pigmente-Farbmühle D-88317 Aichstetten 07565/91120.
Rembrandt soft Pastels Extra fine, 300 C 90L.

Örebro 2010 11 19.

Med vänliga hälsningar:

Madelaine Villanyi, Gabor Pasztor
(Dipl. Målerikonservatorer, NKF-s ; Närke Konservatorn AB.) Närke Konservatorn AB.

Närke Konservatorn AB.
Konserveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland

Skogsta, stora salen före åtgärd.

Vattenfläckar och rengöringsprov.

Vattenfläckar med lossnade kanter längst vägen.

Vattenfläckar och mindre rengöringsprover.

Närke Konservatorn AB.
Konsveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland

Vattenfläckar före åtgärd.

Vattenfläckar efter åtgärd.

Lossnade kanter med tidigare lagningar längst väggen.

Fixering av lossnade kanter. Lagningen limmades över med japanpapper.

**Närke Konservatorn AB.
Konserveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland**

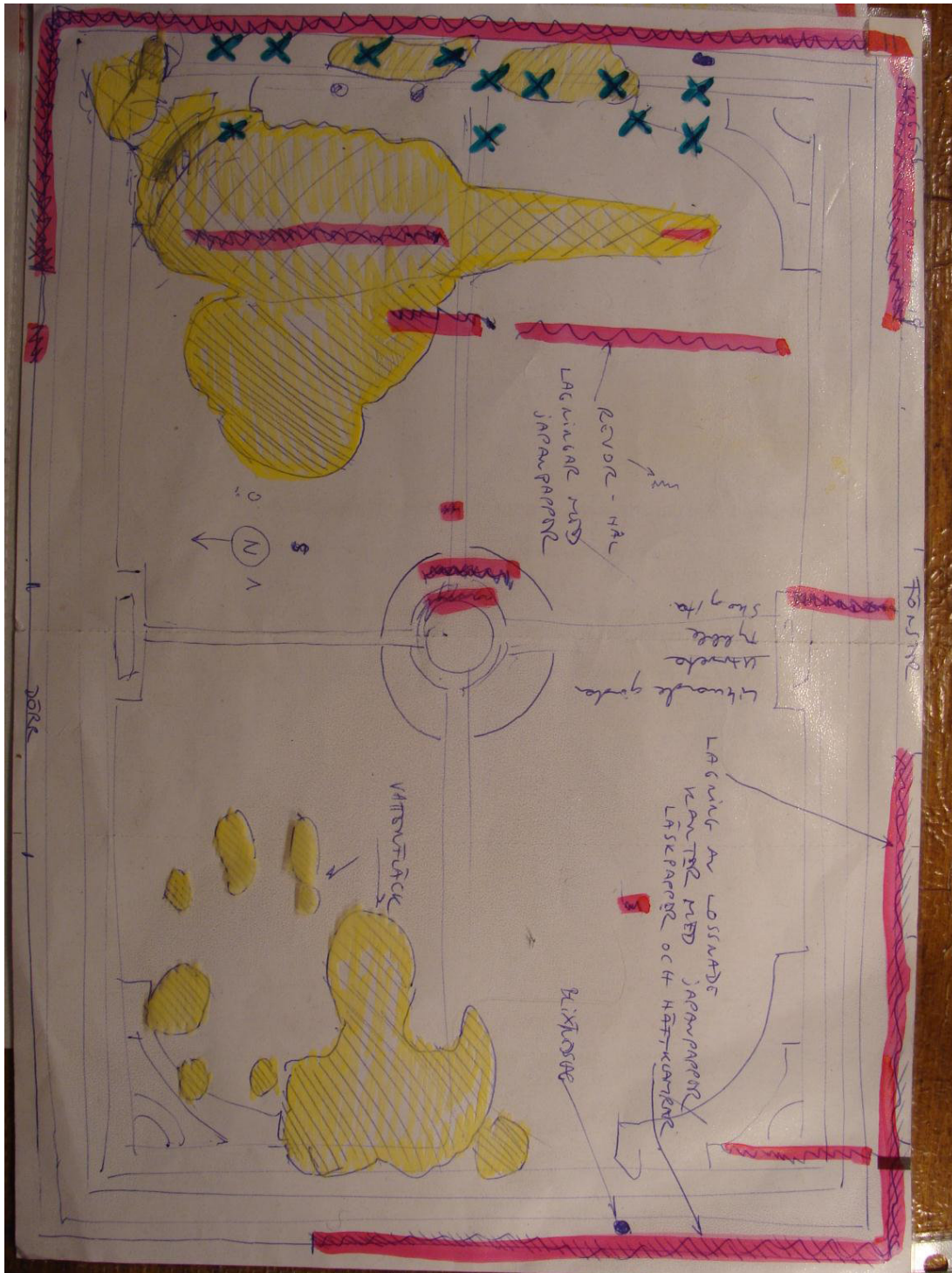

Skogsta, stora salen efter åtgärd.

Skogsta, stora salen efter åtgärd.

Närke Konservatorn AB.
Konserveringsrapport beträffande takmålningar i Skogsta gård, Västmanland

Skade och åtgärdskartering av taket i stora rummet:

- Röd: revor / lagning med japanpapper och retuscher.
- Gul: vattenfläck / retuscher
- Grön: tidigare lagning med spik
- Blå: blixtnedslag

Administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr: VLM 100183

VO Kulturmiljö; projektnr: 3-10-156

Länsstyrelsen dnr: 434-10791-09

Fastighetsbeteckning: Skogsta 3:9

Landskap: Västmanland

Län: Västmanland

Socken: Dingtuna

Kommun: Västerås

Ägare-beställare: Lars-Göran Olsson
Skogsta
725 92 VÄSTERÅS

Entreprenör: Närke Konservatorn AB
Gabor Pasztor
Madelaine Villanyi
Pl 6325
692 93 KUMLA
nerikekonservatorn@hotmail.com
Telefon /Fax : 070 5239 475
019 576 113
070 5576 113

Antikvarisk medverkan: Västmanlands läns museum
Antikvarisk expert Lisa Skanser
Karlskatan 2
722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-22-7